

TEMA 11: LA SEGONA REPÚBLICA.

Nucli de continguts: Bloc 6: La Segona República. La Guerra Civil en un context de crisi internacional (1931-1939).

1) La proclamació de la República i el període constituent.

- 1.1 La caiguda de la monarquia i el Govern provisional.
- 1.2 Les reformes immediates.
- 1.3 La Constitució de 1931.

2) El bienni reformista (1931-1933).

- 2.1 El govern d'Azaña.
- 2.2 Les reformes.

3) Problemes i crisi del bienni reformista.

- 3.1 Els anarquistes i el problema de l'ordre públic.
- 3.2 Reorganització i reacció de la dreta.
- 3.3 La crisi de la coalició republicanosocialista.

4) El bienni de centredreta (1933-1935)

- 4.1 El triomf electoral de les dretes.
- 4.2 Els governs del Partit Radical.
- 4.3 La revolució d'octubre de 1934.
- 4.4 El final del bienni dretà.

5) El Front Popular.

- 5.1 Les eleccions de febrer de 1936.
- 5.2 El retorn d'Azaña al Govern.
- 5.3 La crisi de la República.
- 5.4 El colp d'estat militar.

1) La proclamació de la República i el període constituent.

1.1 La caiguda de la monarquia i el Govern provisional.

- Les eleccions municipals del 12 de abril donaren la victòria a la coalició republicanosocialista a les ciutats. El 14 d'abril Niceto Alcalá Zamora proclamà la Segona República espanyola i el rei partí cap a l'exili. El comitè revolucionari creat pel pacte de San Sebastià es va convertir en el Govern provisional de la República.

1.2 Les reformes immediates.

- El nou govern provisional tenia com objectiu fonamental la convocatòria de Corts constituents però fins eixe moment va atendre les següents qüestions:
 - a) La qüestió autonòmica: El mateix 14 d'abril Macià proclamà de forma unilateral la República catalana. Les negociacions del govern varen permetre restablir la Generalitat com a Govern autonòmic fins l'aprovació d'un Estatut d'autonomia.
 - b) La misèria agrària: Amb l'objectiu de millorar les condicions de vida dels llauradors el Govern aprovà una sèrie de decrets com el de treball forçós o el de termes municipals, la qual cosa despertà el recel dels propietaris agraris.
 - c) En l'educació es va impulsar un ensenyament laic que acabara amb l'analfabetisme i arribara a homes i dones per igual. L'Església i diversos sectors catòlics ho van vore com un atac.
 - d) La reforma de l'exèrcit buscava sotmetre les forces armades al poder civil, modernitzar-les i reduir l'excessiu nombre d'oficials. Pel decret de «retirs» es va jubilar a bona part dels oficials i es va tancar l'Acadèmia General Militar de Saragossa, dirigida per Franco difusora dels principis més conservadors a l'exèrcit.
 - e) La qüestió de l'ordre públic: Malgrat la creació de la Guàrdia d'Assalt, el Govern de la República sovint va tindre por d'utilitzar la força contra les seues bases i va delegar aquesta qüestió a l'exèrcit.
- Terratinents, industrials i financers reaccionaren amb temor davant d'aquestes mesures però el primer conflicte greu es va donar amb l'Església. La pastoral del cardenal Segura de l'1 de maig de 1931 provocà la disputa amb el Govern i l'expulsió del religiós. Poc després grups de tendència anarquista assaltaren esglésies i convents, provocant el descrèdit del Govern.

1.3 La Constitució de 1931.

- El 28 de juny hi hagué eleccions a Corts Constituents d'una sola cambra. La votació, per sufragi universal masculí, donà una ampla victòria a la coalició de republicans i socialistes (90% dels vots).
- L'objectiu d'aquesta Constitució seria establir una república democràtica i no confessional. Recollia una àmplia declaració de drets i llibertats. Reconeixia la propietat privada però subordinada als interessos nacionals, obrint la possibilitat de nacionalitzar certs sectors de l'economia.
- La Constitució de 1931 establia una radical divisió de poders. El poder legislatiu corresponia al Congrés dels Diputats (unicameral) que també exercia una tasca de control sobre el Govern, tenint la capacitat de destituir al president de la República. Aquest dirigia l'Estat i tenia la capacitat de nomenar i destituir al president del Govern, promulgar lleis i dissoldre les Corts fins a dues vegades. La justícia seria un poder independent. Es va introduir el jurat i es va crear el Tribunal de Garanties Constitucionals.
- La Constitució contemplava l'existència de regions autònomes, amb les seues competències recollides en un estatut d'autonomia que havia de ser aprovat per les Corts.
- Es declarava la no-confessionalitat de l'Estat, la llibertat de culte, s'eliminava el finançament estatal de l'Església i es prohibia a les congregacions religioses exercir l'ensenyament, el comerç i la indústria.
- La Constitució va nàixer el 9 de desembre de 1931 però sense el consens de totes les forces polítiques.

2) El bienni reformista (1931-1933).

2.1 El govern d'Azaña.

- En ser aprovada la Constitució de 1931, Niceto Alcalá Zamora va ser elegit president de la República i encarregà a Azaña la formació d'un govern. Aquest, davant la negativa del Partit Radical a formar un govern junt als socialistes, optà una aliança dels republicans d'esquerra amb els socialistes.
- La crisi de 1929 va coincidir amb l'inici de la República. Encara que els efectes a Espanya van ser menors que a altres països europeus, va afectar especialment als sectors exportadors. Les reformes ficades en marxa van augmentar les despeses i els recursos econòmics resultaren insuficients.

2.2 Les reformes.

- Una primera línia d'actuació va ser la **separació entre Església i Estat** amb lleis com la de del divorci (1932), la dissolució de la Companyia de Jesús o la Llei de confessions i congregacions religioses, per la qual l'Estat deixava de fer aportacions a l'Església.
- **A l'àmbit educatiu** es pretenia que l'educació laica i gratuïta fora un dret universal i es va fer un fort esforç econòmic. Les Missions Pedagògiques tingueren l'objectiu d'estendre la cultura a les àrees rurals.
- Les **reformes laborals** continuaren la política iniciada pel Govern provisional amb lleis com la de contractes de treball (que regulava les condicions laborals), la de jurats mixtos (formats per obrers i patrons per negociar les condicions laborals) o la de associacions obreres. Aquestes mesures xocaren amb la resistència de les organitzacions patronals.
- La Constitució de 1931 reconeixia **el dret d'autonomia de les regions**. Catalunya fou la primera a iniciar el procés. Liderada per ERC, al juny de 1931 es va presentar l'Estatut de Núria i va ser aprovat a les Corts al 1932, encara que amb retallades. Al País Basc, l'estatut d'Estella va ser rebutjat pel Govern pel seu caràcter excessivament conservador. Un estatut més moderat serà aprovat al 1936. A Galícia, Andalusia, València, Aragó i les Balears les aspiracions autonomistes es van veure frenades per la guerra.
- **La Llei de reforma agrària de 1932** fou el projecte de més envergadura del bienni. Pretenia modernitzar una agricultura arcaica i corregir la desigual estructura de la propietat de la terra (minifundis i latifundis), problemes que es van veure agreujats per l'impacte de la crisi econòmica internacional. Amb aquest objectiu es van designar les terres que haurien de ser expropiades amb indemnització, encara que el fallit intent de colp d'Estat de Sanjurjo donà lloc a que les terres de l'alta aristocràcia foren expropiades sense indemnització. L'aplicació de la llei quedà en mans de l'Institut de la Reforma Agrària (IRA). El reduït pressupost, la complexitat del procés i la lentitud del mateix donaren lloc a que els seus resultats foren molt limitats, frustrant als jornaleros i provocant l'esclat de revoltes anarquistes.

3) Problemes i crisi del bienni reformista.

3.1 Els anarquistes i el problema de l'ordre públic.

- La majoria de la CNT (i especialment la FAI) eren partidaris d'establir un anarquisme llibertari per mitjà de l'acció directa, la vaga general i la insurrecció armada.
- De final de 1931, els anarquistes protagonitzaren una intensa agitació social que assolí el seu punt àlgid al 1932. La feroç repressió de les forces de l'ordre públic contra els llauradors a Casas Viejas (Cadis) provocà el descrèdit del govern republicà i que l'oposició exigira una investigació parlamentària.

3.2 Reorganització i reacció de la dreta.

- L'oposició de la dreta conservadora al règim republicà adoptà dues posicions: la dels monàrquics antirepublicans de Renovació Espanyola (alfonsins) i Comunió

Tradicionalista(carlins), que tramaren una conspiració militar (fracassat intent de colp d'estat de Sanjurjo al 1932) i la de la dreta catòlica que optà per la via pacífica. Al 1933 es va crear la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) que amb els pilars de ordre, família, religió i propietat es va convertir en un partit de masses.

3.3 La crisi de la coalició republicanosocialista.

- Al 1933 el Govern d'Azaña patia la pressió de les organitzacions patronals (que criticaven les reformes laborals de Largo Caballero i la reforma agrària) i de la CNT (que considerava insuficients les mesures). A això cal afegir l'agressivitat del Partit Radical de Lerroux, el malestar del president de la República (Alcalá Zamora) amb la legislació del Govern en matèria religiosa i l'aparició d'un sector revolucionari dins del PSOE partidari de trencar la col·laboració amb els republicans.
- L'avanç del Partit Radical i de la CEDA en les eleccions municipals varen portar a Alcalá Zamora a forçar la dimissió d'Azaña i encarregar a Lerroux la formació d'un nou govern. Davant la manca de suports, el president de la República va dissoldre les Corts constituents i convocà noves eleccions per a novembre de 1933.

4) El bienni de centredreta (1933-1935)

4.1 El triomf electoral de les dretes.

- La campanya electoral transcorregué en un ambient de forta confrontació política. Cal destacar la mobilització que la CEDA va realitzar dels votants de dretes, el caràcter rupturista de l'ala més radical del PSOE, la crida a l'abstenció de CNT i FAI i la fundació a l'octubre de 1933 de Falange Española per José Antonio Primo de Rivera.
- A les eleccions de 1933 les dones van votar per primera vegada.
- Les forces de dreta es van presentar unides (CEDA, Renovació Espanyola i carlins) amb un programa que plantejava la revisió de les mesures del primer bienni i una àmplia amnistia per la temptativa colpista del 1932. L'esquerra es va presentar dividida.
- Les eleccions donaren la victòria al centre dreta, encara que el Parlament resultat estava molt dividit i polaritzat.

4.2 Els governs del Partit Radical.

- Els primers governs del Partit Radical, en coalició amb altres partits republicans de centre, gaudiren del suport parlamentari de la CEDA a canvi de la revisió de les reformes del bienni.
- En matèria religiosa es va suspendre l'aplicació de les mesures del bienni reformista. Es van rectificar la legislació laboral i la reforma agrària, donant més poder als empresaris i tornat a l'aristocràcia les terres confiscades. També es va aprovar una llei d'amnistia que beneficiava als colpistes de 1932.
- Aquestes primeres mesures provocaren que l'ala esquerra del Partit Radical s'escindira formant Unió Republicana. De forma paral·lela els republicans d'esquerres s'uniren en Esquerra Republicana, liderat per Azaña.
- Els problemes més greus que els governs radicals hagueren d'afrontar foren:
 - a) L'incompliment de la legislació laboral per part dels propietaris agraris donà lloc a una **vaga general de llauradors al juny de 1934** que es va reprimir per la força.
 - b) A l'estiu de 1934 esclatà un **conflicte de competències amb la Generalitat de Catalunya** i la llei de contractes de cultiu del Parlament català va ser declarada inconstitucional pel Govern.
 - c) Al País Basc la majoria conservadora a les Corts **bloquejà l'aprovació d'un estatut d'autonomia**.

4.3 La revolució d'octubre de 1934.

- Al gener de 1934 la UGT aprovà un programa revolucionari i al maig es va formar una aliança obrera (UGT i PSOE) amb l'objectiu de combatre el feixisme.
- A principi d'octubre la CEDA va exigir entrar en el Govern i el quatre d'octubre es va formar un Govern radical amb tres ministres de la CEDA. Els republicans d'esquerra ho consideraren una traïció a la República i els socialistes començaren a promoure la insurrecció al·legant que Gil Robles destruiria la República.
- A l'octubre de 1934 el comité revolucionari socialista de Largo Caballero convocà una vaga general a les principals ciutats, però la manca de suport de l'exèrcit i la policia va fer que la insurrecció es limitara a Catalunya i Astúries.
- A Catalunya va tindre un caràcter marcadament nacionalista. L'entrada dels ministres de la CEDA en el Govern es va considerar una amenaça a l'Estatut d'autonomia i Lluís Companys va proclamar «l'Estat català dins de la República federal espanyola», trencant la legalitat republicana. L'intent d'insurrecció armada va ser ràpidament sufocat per l'exèrcit.
- A Astúries es donà l'aliança entre UGT, CNT i comunistes. Els miners armats ocuparen la conca minera, la fàbrica d'armes de Trubia, les ciutats d'Avilés i Gijón i el centre d'Oviedo.
- El Govern declarà l'estat de guerra i va recórrer a l'exèrcit i la Guardia Civil per sufocar la revolta i ficar en marxa una duríssima repressió. Al més del miler de morts es varen sumar milers de detencions, tortures i condemnes de mort. Azaña (que no havia participat en els fets) va ser acusat del delictes rebel·lió i empresonat i a Catalunya es va suspendre l'autonomia catalana i la llei de contractes de cultiu va ser anul·lada.

4.4 El final del bienni dretà.

- La CEDA va aprofitar la revolució d'octubre per exigir una dura repressió i per exigir a Lerroux la formació d'un nou Govern radical cedista que, en aquesta ocasió, tindrà majoria de ministres de la CEDA. Des d'aquest moment s'accelerà la rectificació de les reformes del bienni progressista.
- Les reformes socials, laborals i la reforma agrària varen ser desmuntades. A l'exèrcit Gil Robles va nomenar com a alts comandaments a militars antiazañistes de dubtosa fidelitat a la República (Fanjul, Mola, Frano, etc.).
- També es va plantejar una reforma constitucional, encara els casos de corrupció i el de l'estraperlo provocaren una crisi en el Partit Radical. Alcalá Zamora es va negar lliurar el càrrec de cap de del Govern a Lerroux i va tractar de crear un gran partit de centre, encara que la manca de suports parlamentaris li va fer dissoldre les Corts i convocar noves eleccions per al febrer de 1936.

5) El Front Popular.

5.1 Les eleccions de febrer de 1936.

- Els partits d'esquerra constituïren una gran aliança de republicans d'esquerra, socialistes i comunistes amb un programa moderat basta en una amnistia general als empresonats pels fets d'octubre de 1934 i la recuperació de la política reformista del primer bienni.
- Per contra el centre-dreta es va presentar desunit.
- Els resultats electorals donaren una victòria molt ajustada al Front Popular, encara que el sistema majoritari establert per la llei electoral els donà un ampli avantatge de diputats a les Corts.

5.2 El retorn d'Azaña al Govern.

- Alcalá Zamora encarregà a Azaña la formació d'un nou Govern que va estar format exclusivament per republicans d'esquerres, ja que els socialistes es varen negar a formar un govern de coalició.
- Immediatament s'adoptà una amnistia general pels fets d'octubre de 1934, es va restablir

- l'autonomia de Catalunya es repregueren les reformes del primer bienni.
- La intensificació dels conflictes socials al món rural duqué a accelerar la posada en marxa de la reforma agrària de 1932. Malgrat això la pressió dels camperols i dels sindicats agraris provocaren que el procés escapara al control governamental i es donara la massiva ocupació de terres a les zones de latifundi.
 - La dreta va considerar les reformes del nou Govern com revolucionàries i tornà al primer pla la confrontació entre Església i República.

5.3 La crisi de la República.

- En constituir-se les noves Corts, la Cambra destituí a Alcá Zamora com a president de la República i nomenà a Azaña. La impossibilitat de formar un Govern de coalició entre republicans i socialistes donà lloc a que encarregara a Casares Quiroga la formació d'un Govern de republicans d'esquerra.
- En aquests moments les postures d'esquerra i dreta es van radicalitzar. Mentres que l'anarquisme tenia cada vegada més força i en el socialisme s'imposava el sector més radical de Largo Caballero, la dreta adoptava un discurs que denunciava la suposada subversió i caràcter insurreccional de les forces esquerranes i la Falange guanyava partidaris.
- Davant els enfrontaments armats entre els militants de l'esquerra i la dreta i la formació de milícies armades falangistes, el Govern va ordenar la detenció de José Antonio Primo de Rivera. Així i tot la violència continuà i el 13 de juliol el diputat Calvo Sotelo va ser assassinat com a represàlia per la mort del tinent Castillo de la Guàrdia d'Assalt.
- Junt a l'ordre públic, el problema més greu va ser la crisi econòmica. L'augment dels preus, la devaluació de la pesseta i la reducció de la producció donaren lloc a un augment de l'atur i al tancament de fàbriques que desencadenaren una onada de vagues multitudinàries.

5.4 El colp d'estat militar.

- La conspiració militar va ser planificada després del triomf del Front Popular. El Govern va ser coneixedor i tractà d'avortar la trama colpista fent canvis i trasllats en els alts comandaments sospitosos.
- Al març es reuniren un destacat grup de generals a Madrid i acordaren cedir la direcció de la insurrecció a Sanjurjo. El pla de Mola pretenia un colp ràpid en el qual, després de prendre la capital, una junta de generals substituiria al Govern.
- El 17 de juliol començà la insurrecció. El fracàs de la rebel·lió militar a la major part de les grans ciutats donà lloc a una guerra civil.